

Hur Elsa Beskows idyll Djursholm blev en konsekrati

RECENSION

Mikael Holmqvist har sammanställt ett material som baseras såväl på betraktelser av och intervjuer med boende och arbetande på Djursholm under perioden 2010–14 som på olika skrifter om och av djursholmare. Hans avsikt med studien är att få klarhet i vad som har gett detta samhälle dess särställning. Vad är det då som är så speciellt med Djursholm, frågar han sig.

Det Djursholm han möter är finansvärldens prydliga och otroligt välskötta Djursholm, som glatt öppnar sina dörrar och hjärtan för honom. Han känner sig smickrad eftersom ett av Djursholms många gamla epitet just har varit integritet, men han verkar inte slås av tanken att det kanske inte är samma Djursholm som öppnar dörrarna nu och t o m låter honom komma in i sovrummen (så han kan se om sängarna där är lika dyra som sofforna i salongerna).

Utgångspunkten för hans analys bottnar i Bourdieus och Tocquevilles teorier om konsekrationskapital, att andligen upphöjas för att få legitimitet som ledare. I denna teoribildning anses detta uppnås främst genom social distansering och estetisk framtoning. Han tolkar således allt från Djursholms tillblivelse med originella villor till dagens djursholmare som inte äter kakor offentligt från perspektivet hur de har bidragit till att bygga Djursholms konsekrationskapital. Slutsatsen att Djursholm leder med sin aura och lyskraft, snarare än sina meriter, känns därför som en självuppfyllande profetia.

Svagheten i analysen är att han låter sig bländas av det rika och prydliga

Djursholm han ser i dag för att förstå vad som har gjort Djursholm så speciellt. Av materialet han redovisar framgår dock att det finns en annan sida, vilken är de progressiva liberala intentionerna med bygget som ligger till grund för samhällets i vissa avseenden förvånande karaktär och traditioner. Men tonvikten i boken ligger på den välpolerade ytan i dagens Djursholm snarare än samhällets ideologiska arv.

I grundaren Henrik Palmes Djursholmsprojekt fanns en bärande idé, att bostaden på landet skulle kunna vara ett realistiskt möjligt mål för ett stort antal människor, inte bara för de bäst bemedlade. Och denna idé kom också att genomsyra den oelitistiska kultur som utvecklades på Djursholm, som handlade om social integration snarare än distansering. Holmqvist noterar att på Djursholm är alla lika. Han tolkar detta som att på Djursholm är alla lika men utåt är man för mer. Men att behandla alla lika speglade snarare Henrik Palmes progressiva liberala ideal. Dessa ideal demonstrerades vidare av att flera barnhem förlades till Djursholm och att barnen från barnhemmen själva vittnar om att de behandlades som likar av djursholmarna. Varför skulle djursholmare ha brytt sig om föräldralösa barn om de främst var intresserade av att socialt distansera sig?

Alla pampiga stora villor är kanske det som är mest slående för en besökare i villastaden Djursholm, men det finns även mindre villor från såväl den tidigare bebyggelsen som från den senare. Det som gjorde Djursholm unikt var egentligen inte att det var Sveriges rikaste samhälle, utan snarare att det var Sveriges mest ojämlika samhälle just därför att det attraherade flera av landets allra rikaste familjer. Men trots detta höll djursholmarna ihop när socialdemokratien spreds över landet, och detta är intressant i sig. En fördom som där-

Mikael Holmqvist:
*Djursholm – Sveriges
ledarsamhälle*, Atlan-
tis, 2015, 742 sidor,
ISBN 978-91-73537-
72-8.

för alltid har stört djursholmare är att folk tror att alla måste vara stenrika på Djursholm på grund av den höga medelinkomsten, vilket framkommer i intervjuer. Men det är egentligen bristfälliga kunskaper i statistik som ligger bakom denna fördom, eftersom de inte har tagit variansen i beaktande och effekten av extremvärden på medelvärdet. Det är mot bakgrund av detta som Djursholmsliberalismens specifika drag kan förstås, liksom den roll den kom att spela för Djursholms ställning i Sverige.

Har man inte den intellektuella och ideologiska bakgrunden till Djursholmsbygget blir mycket av det material som Holmqvist redovisar motsägelsefullt. Detta eftersom Djursholm egentligen inte var avsett att bli ett statussamhälle från början, vilket hans analys förutsätter; i stället är det något som det mer och mer kom att bli över tiden. Visst attraherade Djursholmsprojektet redan från början mer förmögna människor än vad grundarna hade haft för avsikt, men i Djursholmskulturen finns spår av social integration snarare än distansering.

Det faktum att han tolkar allt han ser som belägg för social distansering och estetisk upphöjelse blir ömsom parodiskt. Vi får veta att alla människor är vackra, smala, vältränade och socialt mycket aktiva. Alla hus och trädgårdar är prydliga och nyrenoverade. Det bjuds inte på några kakor när han besöker de djursholmska hemmen. Vidare betraktar han hundbajset han ser, liksom att de anlitar hushålls- och trädgårdstjänster, som ett belägg för djursholmarnas sätt att bygga upp en aura genom att distansera sig från smuts. För att kultivera sin estetiska upphöjdhet kan man inte befatta sig med sådana sysslor. Han säger vidare att trots att de har många barn distanserar de sig från sina barn av estetiska skäl, eftersom barns livlighet kan tolkas som oestetisk. Att det kanske är svårt att hinna med allt om man

jobbar 60–70 timmar i veckan ser han inte som den verkliga anledningen. Till och med inbrottstjuvarna beskriver han som estetiska. Elittjuvarna bidrar till att höja Djursholms status, och således bryr djursholmarna sig inte om inbrotten. (Jag undrar om han har verifierat denna hypotes med dem.)

Han ser att villorna spelar en mycket viktig roll i djursholmarnas liv, vilket han menar beror på att de har en viktig funktion i konsekurationskapitalet. De har en egen identitet som utmärks av att man ofta säger att man bor i den ursprungliga ägarens villa, exempelvis Villa Ekman. Djursholmarna får därmed en känsla av att de förvaltar något unikt och speciellt, och de är måna om att bevara ursprungliga detaljer. På så sätt upphöjer miljön och ritualerna i dessa vackra villor människorna som bor där till en annan moralisk dimension genom ett estetiskt uttryck. Hans tes är att denna estetiska medvetenhet och moraliska upphöjdhet ger dem större legitimitet som ledare. Dock beskriver han inte människorna i allmänhet som osedvanligt moraliskt upphöjda i något annat avseende än att de lyckas hålla midjemåttet.

Att Djursholms särställning i det svenska samhället präglar och inspirerar människor som bor på Djursholm i dag, och att de på så vis får lyskraft av Djursholm, finns det ingen anledning att ifrågasätta. Men tesen att Djursholm alltid har handlat om att skapa en illusion om ett idealsamhälle för de allra rikaste, rimmar illa med Holmqvists källor. Djursholm var tidigare befolkat av många arkitekter, konstnärer, intellektuella, författare och vetenskapsmän, vilka snarare gav lyskraft till än fick lyskraft av Djursholm.

Hans teorier stämmer kanske väl in med de människor han möter på Djursholm i dag. Men hur representativa är de egentligen för de människor som gav Djursholm dess särställning? Av hans

källmaterial framkommer snarare hur olikt dagens Djursholm är det Djursholm som gav Djursholm dess tvetydiga rykte. Kontrasten mellan gamla och nya djursholmare i boken är slående.

Från intervjuer med de gamla djursholmarna och även av hans källmaterial framkommer att djursholmarna var en betydligt brokigare skara både i ekonomiskt och yrkesmässigt avseende innan en socialdemokratisk omfördelningspolitik drev ut de mindre bemedlade, gamla Djursholmsfamiljerna, som hade bott där i generationer och plötsligt skulle betala både fastighetsskatt och förmögenhetsskatt på sina kraftigt upptaxerade villor, vilket intressant nog därför ledde till en ökad ekonomisk segregation och stratifiering bland boende i Stockholmsregionen. Alla genier och original är borta, som en gammal Djursholmsbo han intervjuade uttryckte saken.

Det Djursholm Holmqvist beskriver i dag påminner mycket mer om den rikemansklubb som socialdemokratin alltid har beskyllt Djursholm för att vara. Men det är även intressant att notera hur detta har påverkat Djursholmsborna och Djursholmskulturen. Av intervjuerna framstår gamla och nya djursholmare som motpoler.

Å ena sidan har vi den nye rastlöse djursholmaren med ett opersonligt hem, som upplever Djursholm som ett ställe av osäkra människor som ständigt jämför sig med varandra. De känner inte sina grannar och många flyttar efter några år. Man har inget emot att bli intervjuad och anförtror att man inte känner sig riktigt hemma i Djursholm. Att man är som alla andra svenskar.

Å andra sidan finns den gamle djursholmaren, där familjen har bott på Djursholm i generationer och som beskriver sig som trygg i sig själv. Denne säger att Djursholm är *esse non vivere* – i Djursholm visar man inte upp sig. Man behöver inte bära dyra märkeskläder el-

ler ha ny bil. Det går alldeles utmärkt att köra en 14 år gammal Volvo på Djursholm. Djursholmare hjälper varandra och har god kontakt med sina grannar. Och helst vill man inte släppa in en forskare i sitt hem eftersom man värnar den privata sfären. (Han redovisar att inte alla som han kontaktade ville bli intervjuade). Man upplever att man har en annan värdegrund som gör att många djursholmare gifter sig med andra djursholmare.

Den gamla kulturen av integritet och individualism skapade trygga människor som trivdes på Djursholm och inte upplevde att de behövde visa att de hade råd. Det var en kultur som växte fram när djursholmare var mer olika och illustrerar Djursholmsliberalismens särdrag. Det handlade om en social kod som gjorde att de trivdes tillsammans trots att de var så olika.

Så kanske är det för att den grupp som bor på Djursholm nu är så mycket mer ekonomiskt homogen som kulturen har ändrats. De jämför sig och tävlar om att vara bäst just därför att de är så lika, medan de gamla djursholmarna var en mycket brokigare skara, och som alla vet: Man kan inte jämföra äpplen med päron.

I boken nämns att motivet att flytta till Djursholm bland tidiga djursholmare var att få utrymme för sin individualitet. Det finns ingen källa i boken som stöder tesen att man flyttade dit för att manifesteras sin höga status. Det handlar mer om att man värderar den integritet och det svängrum som Djursholm ger. Han tolkar vidare felaktigt uttrycket på Djursholm som social distansering och att bygga en aura av att vara speciell. Men man bor faktiskt på ett gods medan man bor i en stad. Således är det grammatiskt korrekt att säga i villastaden Djursholm men på Djursholm. Det speglar snarare det faktum att de gamla Djursholmarna mindes tiden när Djursholm var ett

gods. Det är mycket på Djursholm som i dag kan tyckas speciellt men som har en historisk förklaring.

Om hela Djursholmsprojektet handlat om social distansering, estetisk upphöjelse och att vara speciell, varför i all sin dar handlar djursholmarna på Coop? (Att djursholmarna just handlar där är ett återkommande inslag i intervjuerna.) Men han följer inte upp denna tråd, vilket han i sann poppersk anda borde ha gjort, eftersom det i så hög grad motsäger hans hypotes om att alla handlingar motiverats av estetisk upphöjelse.

Förklaringen leder oss nämligen till det som gör Djursholmsliberalismen intressant. Läser vi hans källor lär vi oss att Coop Djursholm är en av landets äldsta Konsumbutiker. De progressiva liberaler som grundade Djursholm var också föregångare inom kooperationen.

Han citerar uttalandet att Djursholm inte alls är socialdemokratiskt i förbigående, men detta är faktiskt pudelns kärna. Varför skulle socialdemokratin ha tyckt så illa om en föregångare till folkhemmet som behandlar alla lika, även de sämst ställda som inte hade några föräldrar eller anhöriga som kunde ta hand om dem?

Det finns en avgörande skillnad, och det är att jämlikheten och kollektivismen på Djursholm hade en liberal värdegrund som inte bara tolererade men uppmuntrade individualism i den privata sfären. Medan socialdemokratin byggde likadana hus byggde man på Djursholm mycket olika hus. Att man kunde samarbeta och starta ett kooperativ samtidigt som man gav individen integritet och maximalt ekonomiskt svängrum i den privata sfären, är det som utmärker Djursholmsliberalismen. Poängen är just separationen av den offentliga och den privata sfären som upprätthålls genom integritet. Jantelagen fick aldrig något fäste på Djursholm eftersom djursholmarna värnade sin pri-

vata integritet och därför inte jämförde sig med varandra. Det bekom inte den gamle djursholmaren så mycket att Sveriges rikaste flyttade dit så länge som de inte var skrytsamma.

Det är just det faktum att progressiva liberala idéer från 1800-talet om ett individualistiskt idealsamhälle, där man njuter av kultur och natur utan likriktning, överlevde när jantelagens idéer om likriktning som ett ideal spreds över landet under ett mycket långt socialdemokratiskt styre under 1900-talet, som förklarar både Djursholms särställning och dess värdeladdning. Att Djursholm dessutom var framgångsrikt, inte minst i ekonomiskt avseende, gjorde inte saken bättre.

Holmqvist ser djursholmarnas försvar av den egna värdegrunden som ett sätt att bygga upp en aura av att vara speciell. Men det handlar snarare om ett litet samhälle som likt Asterix och hans tappra galler försvarar sin liberala värdegrund i ett land där socialdemokratiska värderingar snabbt breder ut sig. Hade i stället den progressiva liberalismen brett ut sig i Sverige hade Djursholm blivit mindre speciellt. Det var det faktum att de blev en individualismens oas i ett land som alltmer präglades av likriktning, som gjorde detta samhälls invånare så speciella och även framgångsrika på ett sätt som också gynnade övriga Sverige.

Var det egentligen bara en historisk tillfällighet som gjorde Djursholm unikt eller finns det även något som i ett internationellt sammanhang också gör miljön unik? Jag skulle vilja hävda att det finns något unikt över just Henrik Palmes, Elsa Beskows och Alice Tegnérns vänliga Djursholmsliberalism med dess kollektivistiska drag, utan att för den skull begränsa den individuella friheten. Och visst gav detta Djursholm ett skimmer och en framåtanda som lever kvar på Djursholm än i dag, vilket motivera-

de Holmqvist att skriva denna bok. Men jag tycker han drar lite väl stora växlar på det han ser i dag, som är rätt unikt i vilastaden Djursholms korta historia.

Vad som gör Holmqvists studie av Djursholm intressant är att den visar att det enda som verkar finnas kvar av det som gjorde Djursholm speciellt under 1900-talet är just dess lyskraft. Denna studie avslöjar vidare att djursholmarna verkar ha tappat två av sina främsta epitet, nämligen integritet och gott självförtroende.

Dock var det inte främst Djursholms lyskraft som gav Djursholm dess le-

dande position i det svenska samhället under 1900-talet. Det var snarare Djursholmsliberalismens specifika drag som höll samman Djursholm och skapade en liberal frizon i det av socialdemokratien då dominerade Sverige. Lyskraften är snarare ett resultat av den kraft som Djursholmsliberalismen närde på Djursholm än en förklaring till Djursholms särställning.

Susanna Sällström Matthews

Ekonomie doktor i nationalekonomi,
St John's College, Cambridge,
Storbritannien